

Szűcs Tibor

A magyar nyelv és kultúra areális helye Európában*

A nyelvek történeti, területi és tipológiai helyének kijelöléséhez hasonlóan – megtermékenyítő transzlingvisztikai kiterjesztéssel – a kultúrák között megragadható összefüggések vizsgálata is differenciáltan követheti az idő és a tér dimenzióját, illetve ezeken felülemelkedve általános kognitív perspektívát is. Az ilyen interlingvális és interkulturális viszonylatok ekként összetett megközelítése közelebb vihet nyelvünk és kultúránk magyarságának és európaiságának fölismer(tet)éséhez is.

Ennek a kettősségnek és egyszersmind egységnek a jelentőségét a jelen areális kontextusában meglehetősen jellemző módon áthatja nyelvünk **sziget**-mivolta és kultúránk **híd**-szerepe. Tanulságosan érdemes lehet azonban közelebbről, részleteiben is feltárni, miben nyilvánul meg az egyébként elválaszthatatlanul összetartozó nyelv és kultúra e kétféle (látszólag ellentétes értelmű: egyfelől magányosan elkülönülő, másfelől keletet és nyugatot összekötő) megmutatkozása, miként árnyalható történelmi és egyetemes vetületben, s hogyan mozgósítható mindenek hozzádeka a nyelvoktatás és a kultúráközvetítés érdekében.

Nyelv és kultúra egységében gondolkodva ezúttal tehát a területi, regionális érvényű szempontok kitüntetett kezelésére összpontosítunk az említett hármas viszonyítási rendszerből. Annál is inkább, mert úgy vélem, manapság az Európai Unió kontextusában ez a szinkrón megközelítés számíthat leginkább különös figyelemre a hungarológia felé.

Az előzőekben sarkítva szembeállított sziget- és híd-metafora természetesen viszonylagos, ám érzékeltetheti a megközelítés kognitív világbeli otthonosságának mégiscsak eltérő adottságait. Viszont ne felejtjük el: a kétféle otthonosságérzet nagyon is összefügg! Egymást támogatják, s ez már a közeledés motivációjában megjelenik: vannak, akik eleve a nyelv minél tökéletesebb elsajátításával akarnak, illetve tudnak eljutni a kultúra minél teljesebb megismeréséhez, s vannak, akik a közeledés közben rájönnek, hogy a kultúra vágyott mélyebb ismeretéhez végül mindenképpen igénylik a mindent nyitni képes nyelvi kulcsot. Ez persze ismét sarkított iránymegjelölés volt, hiszen jól tudjuk, voltaképpen egy szakaszokat, fokozatokat, átmeneteket ismerő folytonosság tartományának, széles skálájának ezúttal csak a két szélső pólusát jelöltük ki, amelyek között ráadásul alkalmi irányváltások is tarkíthatják az utat. Itt arra gondolok, hogy az ún. köztes nyelv egyéni alakulásában és a kulturális közeledés folyamatában lehetségesek párhuzamok, egybeesések, motivációs kölcsönhatások éppúgy, mint a nyelv vagy a kultúra átmenetileg egyoldalúnak

tűnő domináns szakaszai, illetve ezek némi függetlenedést mutató váltakozásai. Egy azonban bizonyos: a nyelvi-kulturális világban való otthonosság a két tényező együttjárásával tud igazán erősödni.

A magyar sziget az európai nyelvi tengerben sem abszolút értelemben veendő, s létezése dinamikus elmozdulásokat is jócskán mutat. Areális nyelvészeti, illetve újabban areális tipológiai perspektívából tekintve, főként a dunai (vagy közép-európai) nyelvsvövetség keretében szemlélve – Gáldi László (1947a), Henrik Becker (1948), Ernst Lewy (1964), Vladimír Skalička (1967), Décsy Gyula (1973), Harald Haarmann (1977), Kálmán Béla (1983), Rot Sándor (1994) és Pusztay János (1996, 2003) nyomán – ilyen összefüggésben szokás nyelvünk „indogermanizálódásáról”, „indoeuropaizálódásáról”, illetve „középeurópaizálódásáról” vagy általánosságban „europaizálódásáról” szólni, amely különféle nyelvi szinteken tetten érhető bizonyos típusjegyek fejleményeiben, tendenciáiban. Az övezet homogenizálódási folyamatai, amelyeknek kiváltói – a közös latin művelődéstörténeti örökségen túl – regionálisan tekintve leginkább a német (közvetlenebbül a bajor-osztrák német), valamint a környező szláv nyelvek, természetesen nemcsak a hangtani és nyelvtani szerkezeteket, hanem főként éppen a lexikai kölcsönzések jövevény- és tükörelemeit, továbbá a frazeologizmusok képességét is érintik. Az eredmény a teljes azonosságtól a részleges megfelelésekig követhető, bár az idegen hatás tükörfordításokban lecsapódó közvetlenségének föltételezése mellett a közös szemlélet tényezőinek is bízást jelentőséget tulajdoníthatunk. Ez utóbbiak pedig fölvetik a kognitív metaforák szűkebben areális és tágabban egyetemes eredőinek megkülönböztetését is, ám ennek feszegetése már meghaladná jelen kereteinket.

A pontosítás kedvéért azonban az előbbiekhöz hozzá kell tennünk, hogy az újabb nyelvészeti szakirodalomban egyre több vitás, vitatható kérdés és ezzel együtt az óvatos árnyalás igénye merül föl mind általában az areális nyelvészet keretében tárgyalt dunai nyelvsvövetség föltételezésével, mind pedig konkrétan nyelvünk europaizálódásának tézisével szemben. Ilyen értelemben pontosítja a fentieket például Honti László (2000) és Fejes László (2012) egy-egy „vitairattal” felérő közleménye, amelyek kétségbe vonják e „nyelvtársaság” valóságos összetartozását, illetve nyelvünk említett tendenciáját.

Fejes László inkább átmeneti zónának, mint koherens nyelvsvövetségnek („Sprachbund”-nak) tekinti a szerinte még földrajzilag sem helytállóan emlegett „Duna-völgyi nyelvek” viszonylag laza együttesét, s az elismerhetően intenzív lexikai-frazeológiai közösségen (az átvételeken és tükörfordításokon) túl hiányolja a számottevően egységes fonológiai, morfológiai és szintaktikai jelenségeket, sőt a homogenizáció bizonyító érvényű kritériumaként elvárná e folyamatok közös fejleményekként történő együtthalakulását. Honti László pedig hasonlóképpen – Futaky István és szerzőtársai (1978), illetve Fodor István (1983) idevágó korábbi katego-

rikus elutasítását megfontolva – arra a megállapításra jut, hogy a nyelvelírás egyes szintjein esetünkben nincs létjogosultsága a nyelvszövetség föltételezésének; inkább egyirányúan domináns hatásokkal számolhatunk, s legfőljebb areális kiegyenlítésről, esetenként konvergens fejleményekről szólhatunk. Viszont a közös európai örökségnek számító latinos művelődéstörténeti és egyházi hagyománynak köszönhető „europaizmusok”, azaz a kultúrszavak, a közös európai kifejezések, fordulatok mellett valóban még tovább is átjárható e nyelvek lexikája, hiszen erről tanúskodik a kínálózó tükörfordítás többnyire kiváló működése, sőt konkrétan például a magyar és a német feltűnő frazeológiai közelsége is, miként ezt Ingrid Schellbach (1988) és Hessky Regina (1989) egyaránt megerősítik. Mindent egybevetve tehát a magyar – földrajzi, művelődéstörténeti és tipológiai keretben tekintve egyaránt – természetesen európai nyelv.

Mindenesetre a lexikai kölcsönzéseken túl számos szemantikailag is értelmezhető morfológiai és szintaktikai jelenség esetében mégis egyértelműen kirajzolódnak bizonyos areális izoglosszák Közép-Európa nyelvi térképén is. Így például Robert Austerlitz (1992) az abszolút szuperlatívusz típusait illetően, Kiefer Ferenc (1996) az igeaspektus jellegével kapcsolatban tár fel meggyőző areális összefüggéseket. Pusztay János (2003) pedig ugyancsak határozottan érzékelteti Közép-Európa szókészletbeli egységét – mindazonáltal nyitva hagyva annak lehetőségét is, hogy a több mint ezer éves együttélésből adódó közeledési folyamatokat a jövőben még inkább fellazíthatja a globalizáció angol nyelvi imperializmusa.

A magyar szókészlet bizonyos mértékű europaizálódását különben mi sem jellemzi jobban, mint hogy a környező nyelvekből átvett és morfonológiai, fonotaktikai szempontból is tökéletesen asszimilálódott elemek egyike-másika időközben tipikusan magyar reáliává vált. A főként bajor-osztrák közvetítésű német jövevényszavak közül például a küllemében is immár hamisítatlanul magyaros jellegű *kifli* a *Kipfel*-ből, amely ott viszont már inkább *Hörnchen*, vagyis 'szarvacska', amelynek egykori magyar tükörfordításos megfelelőjét, a *szarvas*-t pedig meg mi nem használjuk többé erre a péksüteményre. Vagy a *verbunkos*, amely a *Werbung*-ből jól levezethető jelentésváltozással annak idején hamarosan, sőt egyből egy jellegzetesen magyar tánc, illetve pregnáns ritmusú zenemű elnevezése lett. (Vö. *fánk*, *grund*, *vigéckedik* stb.) Ez utóbbi eset egyben jól példázza egyfelől a szókészlet kölcsönzött rétegének a nyelvtanulást megkönnyítő, másfelől a hamis barátok megtévesztő hatású jelenségkörét is.

Jelen megközelítésünk praktikus igényén azonban mit sem változtat ez a még igazából alaposabb tisztázásra váró alapkutatási szintű kérdéskör a dunai nyelvszövetséget, illetve nyelvünk európaiságát illetően, hiszen itt és most – írásom keretében – nyelvünk és kultúránk együttesen európai beágyazottságáról szólva az alkalmazás, vagyis a nyelvtanítás és a kultúrák közvetítés számára adott területi kontextus optimális mozgósíthatóságára, kihasználására gondolok.

Az areális nyelvészet, illetve a kontaktlingvisztika és az interkulturális kommunikáció mellett az irodalom- és művelődéstörténet oldaláról a komparatisztika is régóta, hagyományosan, hivatalból szorgalmazza a kulturális párbeszéd regionális szinten kitüntetett jelentőségét. Gragger Róbert csak 1990-ben nyilvánosságra hozott hagyatékában például a Németország számára legjelentősebb magyar kulturális értékeket vette rendszerezetten számba. Már említett nyelvészeti megközelítése (*A Dunatáj nyelvi alkata* című 1947-es munkája) mellett maga Gáldi László még ugyanabban az évben irodalmi keretben is könyvet írt a régióról (*A Dunatáj irodalmi fejlődése* címmel). Aztán évtizedekkel később ennek az egész kultúrára kiterjesztett vezérmotívumnak szentelte *A magyar nyelv és kultúra a Duna völgyében* című 1986-os bécsi hungarológiai kongresszusát a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság (Jankovics – Kósa – Nyerges – Seidler szerk. 1989). Közben Hankiss János 1934-es híres, máig hatóan mérvadó kultúrdiplomáciai alapvetése, valamint az *Európa és a magyar irodalom* kapcsolatát feltáró műve (1942) pedig már kifejezetten még tágabb kontextusban indította el kultúránk hungarológiai keretű, komparatisztikai igényű vizsgálatát, amelynek ugyancsak kimagasló későbbi állomása például a Kurucz Gyula és Szörényi László szerkesztette német tanulmánygyűjtemény, amely *Hungaria litterata, Europae filia* címmel (1986) színesen sokoldalú válogatásban térképezi föl kultúránk külső kötődéseit. S ennek a folyamatnak a fősodrában értelmezte Fülei-Szántó Endre is *Hungarológia és európaiság* viszonyát (1989), valamint Fried István *A magyar irodalom európai kapcsolatrendszerét* (1995).

Mindebből kitűnik, hogy a művelődéstörténeti jellegű kontaktológia számára is tanulságosan kitágultak a Magyar Királyság, majd az Osztrák–Magyar Monarchia eleven kapcsolatokat biztosító nyelvi-kulturális keretei a Duna-völgy, illetve Kelet-Közép-Európa régióján túl egész Európa felé.

A soknemzetiségű középkori Magyarország többnyelvű nemzetének színes nyelvi-kulturális világában egyébként általában is igen fontos geopolitikai szerepet játszott az egyértelműen az országhoz kötődő ún. *hungarus* tudat (Nádor 2002, 69), amely az akkoriban érintett (belső migrációival folyamatosan változó helyzetű) etnikumok egyes „vernakuláris” nyelveinek beszélőit – még magyar nyelvtudás híján is „közös nevezőre hozva” – éppen identitástudatukban egy(séges)esítette. Ez a nyelvtől független, a nemzeti hovatartozást – voltaképpen hivatalosan és spontán módon egyaránt – megvalló identitástudat lényege abban a korban, amelyben egyébként még a latin töltötte be a *lingua franca* (tréfásan, de némileg találoán: *lingua paterna*, vagyis ’apanyelv’) szerepét, a magyar pedig lényegében még egy volt a vernakuláris nyelvek közül, mégis voltaképpen „első az egyenlők között”.

Aztán az Osztrák–Magyar Monarchiában már jelentősen megváltozott ez a státushelyzet. Ekkor már valamilyen „birodalmi kétnyelvűségről” lehetett szó; bár tudjuk, hogy „de iure” nem volt ez birodalom („de facto” persze az volt: Habsburg-bi-

rodalom); ám talán kommunikációs funkcióiban „birodalomszerűnek” – vagyis ’több ország, több királyság közös teré’-nek – tekinthető (vö. Glatz 2003). Ebben a státusában nem lebecsülendő a németnek „közép-kelet-európai közös közvetítő nyelv”-ként (*lingua franca*-ként) játszott sajátos presztízs-nyelvi szerepe sem (Szépe–Szűcs 2008; vö. Földes 2005).

Ezen a ponton – a latinos műveltségű örökséget, valamint a magyar és a német sajátos helyzetét immár együttesen szemlélve – érdemes visszakanyarodni a nyelvi-kulturális értelemben mégis meghatározó jelentőségű areális kontextushoz, továbbá a magyarság és az európaiság kapcsolódási hagyományához. Ebben a viszonyrendszerben úgy foglalhatjuk össze az eddigieket, hogy Kárpát-medencei elhelyezkedésünkkel a németiségtől keletre eső zónában egy közös nyelvi-kulturális közegbe kerültünk. A továbbiakat hosszútávon eldöntő fordulatot pedig – a magyar és a cseh fejlemények példáján – a már említett Henrik Becker, a budapesti születésű német nyelvész írta le „*Zwei Sprachanschlüsse*” című művében (Becker 1948). Ezt úgy lehetne nagyon röviden összefoglalni, hogy a XVII–XVIII. század folyamán a kétnyelvű tanult emberek (magyar–német, illetve magyar–cseh kétnyelvűek) összhangba hozták anyanyelvüknek és a németnek a szemantikai-lexikológiai hálóját. Ennek révén minimalizálták az ide vagy oda történő fordítás során óhatatlanul föllépő információvesztést. Sőt, ez az összhang „dinamikus” jellegű volt; vagyis kihatással volt a szóalkotásra (a szóképzés és a szóösszetétel bizonyos eljárásaira). Ha pedig a kategóriák felfogásában és azok kiterjesztésében, gyarapításában összhang, átjárhatóság van, akkor annak kulturális – és voltaképpen mentális (ma különösen mondhatjuk: kognitív) – következményei is vannak. A korabeli római katolikus és lutheránus németiség mögött ugyanúgy ott állt a görög-latin „szemantikai háló”, amely összekapcsolta a kontinens immár döntően nyugati kereszténységhez tartozó országait. Ekként tehát immár kettős szemantikai háló fonta be a magyarságot és annak nyelvét (Szépe–Szűcs 2008, 273-278; vö. Bradean-Ebinger 2001).

Ennek a tendenciának az erősödéséhez minden bizonnyal hozzájárult már korábban az egykori magyar diákok tudományos-kulturális szomszédolása, külföldi egyetemjárása, amely *peregrináció* néven vonult be a hungarológia művelődéstörténetébe, s kérdéskörét alaposan körbejárta a III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus is (Békési–Jankovics–Kósa–Nyerges 1993). A reneszánsz, illetve a reformáció korszakában különösen fölerősödött (ám a korabeli művész- és tudósjelöltek, illetve protestáns lelkészjelöltek külföldi tanulmányútjain jócskán túlmutatott) – s elsősorban neves itáliai és német, illetve németalföldi egyetemek kitüntetett vonzásában kibontakozó – művelődési „zarándoklat” egyes jelentős hullámai így gyakorta gazdagították máig meghatározó érvénnyel európaiságunk és magyarságunk együttes örökségét.

Másrészt kívülről tapasztalhatóan pedig legújabbán már a rendszerváltozáskor megfigyelhető volt, s azóta egyre inkább fölerősödik, hogy a külföldi érdeklődés középpontjában a magyar kultúra a maga regionális kontextusával együtt szerepel. Ennek az igénynek idejében elébe is ment a szegedi hungarológiai program. Annak idején, a fordulat éveiben, müncheni lektorságom idején magam is megtapasztalhattam, hogy például Németországban kifejezetten ilyen átfogó areális keretben szerveztek különféle kulturális, illetve művészeti programokat. Például ilyen volt már a tutzingi „Közép-európai dialógusok” című irodalmi konferencia (1993), a müncheni versfordítási pályázat (ugyancsak 1993-ban), sőt újabbán a „Deutschland liest. Treffpunkt Bibliothek” keretű, 2008-ban indított irodalmi kampányakció általában is nyitottságról tanúskodik az új uniós országok felé, s éppen mostanában pedig még más, földrajzi értelemben véve tágabb európai térségben szerveződik egy projekt – legeurópaibb, nemzeteket összekötő folyónc, a Duna tematikája körül. Az immár a Regensburgi Egyetembe integrálódott Müncheni Magyar Intézet mellett működő Kelet–Nyugat Központ friss vállalkozásában készülöben van a Dunát megéneklő népdalok együttes bemutatása a maguk nemzeti jellegének népköltészeti és művelődéstörténeti háttérével együtt. Abban a szerencsében van részünk, hogy magyar oldalról a Regensburggal különben is tandem-kapcsolatban álló Pécsi Tudományegyetem hungarológiai szemináriuma – egy igen színvonalas mohácsi kóruossal karöltve – képviseli ezt a vállalkozást.¹

A környező kultúrák párbeszédében a magyar művészet általában is aktívan élen jár. A kortárs magyar irodalomra különösen jellemző, hogy nemcsak nyitottan befogadó, hanem kezdeményezően átadó szerepe is jelentős. Az ezredforduló előtt lezajlott műnemi paradigmaváltás, melynek során a líra addigi vezető szerepét az epika váltotta föl, mindenestre a külföldi recepcióban már jóval korábban is megfigyelhető volt. S ez részben összefügghet azzal, hogy a költészet a leginkább nyelvhez kötött műnem, tehát művészi szintű fordítása valóban a legnagyobb kihívás. Nyelvünk tipológiai sajátosságaiból adódóan is, különösen gazdag verselési hagyományunkból eredően is. Továbbá arról sem feledkezhetünk meg, hogy a magyar versnek itthon máig is azért feltűnő kultusza van, amely sok mindenben megnyilvánul: népszerűségének régóta élő jelein túl manapság például az énekelt vers hungarikumnak számító műfaji elterjedtségében is. A hazai és külföldi kánonban immár egyértelműen megerősödött epika viszont emellett valószínűleg közvetlenebb társadalomképével válhatott mára még vonzóbbá. Irodalmunk fogadtatásának és fordításának kedvező és hátrányos körülményeit, az ezzel kapcsolatos kánonok hazai és külföldi alakulásának hatásmechanizmusait manapság

¹ Walter Koschmal professzor interkulturális projektjének keretében (Ost-West-Studien am Europaeum der Universität Regensburg), a dunai népdal CD-fölvételében a Véghegyi Ákos karnagy vezette Bartók Béla Vegyeskar (Mohács) és helyi szakértőként Kuti Klára kolléganő (PTE BTK Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék) szíves közreműködésével (2013).

tehát különösen tanulságosan tárhatja fel az összehasonlító irodalomtudomány (vö. Szegedy-Maszák 1995).

A nyelvek és kultúrák fordításokban megjelenő megfeleltetésében viszont a sziget-jelleget képviseli a reáliák rétege, amelyben a gyakorlatilag nulla fokú ekvivalencia nyelvi-kulturális konzervjei, a kulturális szótárak igazi lexikográfiai kihívást jelentő egyes tételei, e még inkább kemény diót jelentő fordítási feladványok egyszerre blokkolják az interlingvális és az interkulturális átjárhatóságot. A kognitív nyelvi-kulturális világban kívánatos otthonosságérzet alakításához éppen ezért is érdekesen, élvezetesen, izgalmasan, életszagúan hasznos adalékokat képviselnek az autentikus oktatás számára ezek a régi és újabb rétegekből származó kövületek. Az ehhez eddig rendelkezésre álló lexikográfiai segédanyag, Bart István (2000) magyar kulturális szótára (többnyelvű kiadásában) lényegében elemi reáliaszótár Magyarországról, a magyarokról, mindennapi kultúránról. Ezt a jelentős hiánypótlást föltétlenül folytathatná bővített változatokkal ebben a műfajban a Corvina, illetve akár a Tinta Kiadó.

Összefoglalásul: remélem, sikerült – ezúttal is nyelv és kultúra együttes közvetítésében gondolkodva – érzékeltetnem, hogy a hídon át igenis el lehet jutni a szigetre, ahol már igazi kulcsátadással valóban otthonosan érezheti magát az Európa vagy a nagyvilág bármely régiójából érkező idegen – még akkor is, ha az area belső, már kifejezetten magyar tájékán tartózkodik –, miként mi, magyarok is igencsak régóta otthon vagyunk Európában. Egy motiváltan *alkalmazott* nyelvtanulónak ügyes nyelvmester és megbízható kulturális kalauz segítségével mindez sikerülhet – még akkor is, ha *elméleti* nyelvészeti szinten továbbra is tudományosan indokolt vitát folytatnak a fejük fölött... A jelen keretek között csak néhány német vonatkozású példát említhettem. Céлом az volt, hogy bemutassam, bár az areális részletkérdések még további tisztázásra várnak, a gyakorlat igényli ezt a megközelítést.

IRODALOM

- Austerlitz, Robert 1992. *Nyelvek és kultúrák Euráziában. Válogatott tanulmányok* (Szerk.: Simoncsics Péter). Budapest.
- Balázs János 1980. *Magyar deákság. Anyanyelvünk és az európai nyelvi modell*. Magvető, Budapest .
- Balázs János 1983. Az areális nyelvészeti kutatások története, módszerei és főbb eredményei. In: *Areális nyelvészeti tanulmányok*. Tankönyvkiadó, Budapest, 7–112.
- Balázs János (szerk.) 1989. *Nyelvünk a Duna-tájon*. Budapest.
- Bart István 2000. *Ungarn. Land und Leute. Konversationslexikon der ungarischen Alltagskultur*. Corvina, Budapest.
- Becker, Henrik 1948. *Zwei Sprachanschlüsse*. Leipzig/Berlin.
- Békési Imre – Jankovics József – Kósa László – Nyerges Judit (szerk.) 1993. *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon I–III.* (A III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai). Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság / Scriptum, Budapest / Szeged.

- Bradean-Ebinger, Nelu 2001. Mitteleuropa als Sprach- und Kulturraum. In: *Szines eszmék nem alszanak...* (Szerk.: Andor József – Szücs Tibor – Terts István). Lingua Franca Csoport, Pécs. I. 184–193.
- Décsy Gyula 1973. *Die linguistische Struktur Europas*. Wiesbaden.
- Éder Zoltán 1999. *Túl a Duna-tájon. Fejezetek a magyar művelődéstörténet európai kapcsolatai köréből*. Mundus, Budapest.
- Fejes László 2012. Dunamenti nyelvtársaság. *Nyelv és Tudomány*, 2012. november 5. <http://www.nyest.hu/hirek/dunamenti-nyelvtarsasag> (2013. május 21.)
- Fodor, István 1983. Verfügen die Sprachen des Donaubeckens über eine einheitliche Struktur? Zum Problem der Arealtypologie. *FUM* 7: 29–69.
- Fodor István 1984. Van-e a Dunatájnak egységes nyelvi alkata? *Magyar Nyelv* 80/1–2: 36–47, 177–86.
- Földes, Csaba 2005. *Kontaktdeutsch. Zur Theorie eines Varietätentyps unter transkulturellen Bedingungen von Mehrsprachigkeit*. Günter Narr Verlag, Tübingen.
- Fried István 1994. *Ostmitteleuropäische Studien (Ungarisch–slawisch–österreichische literarische Beziehungen)*. JATE, Szeged.
- Fried István 1995. A magyar irodalom európai kapcsolatrendszer. *Hungarológia* 7: 3–14.
- Futaky, István – Hochwald, Erzsébet – Niederkirchner, Stefan – Udolph, Jürgen 1978. Der Donau-Sprachbund – gibt es ihn? *FUM* 2: 181–192.
- Fülei-Szántó Endre 1989. Hungarológia és európaiság. *A Hungarológia Oktatása* 5-6. NHK, Budapest, 3–10.
- Gáldi László 1947a. *A Dunatáj nyelvi alkata*. Budapest
- Gáldi László 1947b. *A Dunatáj irodalmi fejlődése*. Budapest
- Glatz, Ferenc (szerk.) 2003. *Die Sprache und die kleinen Nationen Ostmitteleuropas*. Europa Institut, Budapest. (Begegnungen. Schriftenreihe des Europa Institutes Budapest, Band 21.)
- Gragger, Robert 1990 (1917). Kulturwerte Ungarns für Deutschland (Aus dem Gragger-Nachlaß). In: *Berliner Beiträge zur Hungarologie* 5 (Hg. von Paul Kárpáti und László Tarnói). Berlin/Budapest, 219–242.
- Haarmann, Harald 1977. *Prinzipielle Probleme des multilateralen Sprachvergleichs*. TBL Verlag G. Narr, Tübingen
- Hankiss János 1934. A kultúrdiplomácia alapvetése. *Külügyi Szemle*, 11/2: 158–164.
- Hankiss János 1942. *Európa és a magyar irodalom*. Budapest
- Hessky Regina (1989): Sprach- und kulturspezifische Züge phraseologischer Vergleiche. In: Gertrud Gréciano (ed.): *EUROPHRAS 88. Phraséologie Contrastive*. Strasbourg 195–204.
- Honti László 2000. A magyar mint „európai” nyelv – mit kellene ezen érteni? *Magyar Nyelvjárások* XXXVIII: 187–196.
- Jankovics József – Kósa László – Nyerges Judit – Seidler, Wolfram (szerk.) 1989. *A magyar nyelv és kultúra a Duna völgyében*, I–II. Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, Budapest/Wien .
- Kálmán Béla 1983. Das Ungarische: eine europäische Sprache. In: Rot, Sádor (Hg.): *Languages in Function*. Budapest.
- Kiefer Ferenc 1996. Az igeaspektus areális-tipológiai szempontból. *Magyar Nyelv* XCII/3: 258–268.

- Kurucz Gyula – Szörényi László (Hg.) 1986. *Hungaria litterata, Europae filia (Studien über die kulturellen Kontakte Ungarns zur Welt)*. Budapest.
- Lewy, Ernst 1964. *Der Bau der europäischen Sprachen* (1942). Niemeyer, Tübingen.
- Nádor Orsolya 2002. *Nyelvpolitika. A magyar nyelv politikai státusváltozásai és oktatása a kezdetektől napjainkig*. BIP, Budapest.
- Pataki Ferenc – Ritoók Zsigmond (szerk.) 1999. *Magyarságkép és történeti változásai. Magyarország az ezredfordulón*. MTA, Budapest.
- Pusztay János 1996. Közép-Európa nyelvi képe. In: *Nyelvek és nyelvoktatás a Kárpát-medencében 1*. (Szerk.: Székely Gábor és Jónás Erzsébet) Nyíregyháza, 11–28.
- Pusztay János 2003. Közép-Európa: nyelvi konvergenciáját. Fejezetek a nyelvi egységesülés vizsgálatához. *Dissertationes Savariensis*, 30. Szombathely.
- Rot, Sándor 1994. *Ungarisch: eine europäische Sprache*. Korona Verlag, Budapest.
- Schellbach, Ingrid 1988. Zur deutsch-ungarischen Phraseologie. Regina Hessky, Phraseologie. *FUF* 48: 339–342.
- Skalička, Vladimír 1935. *Zur ungarischen Grammatik*. Prag.
- Skalička, Vladimír 1967. A magyar nyelv tipológiája. In: *NyudÉrt*. 58. (Szerk.: Imre Samu—Szathmári István). 296–299.
- Szegedy-Maszák Mihály 1995. A kánonok szerepe az összehasonlító kutatásban. In: *Az irodalomértés horizontjai* (Szerk.: Kabdebó Lóránt – Kulcsár Szabó Ernő). JPTE, Pécs. 72–113.
- Szépe, György – Szűcs, Tibor 2008. Bilingualismus als Zufall. In: Szathmári, Petra / Takács, Dóra (Hg.): *Mit den beiden Lungenflügeln atmen. Zu Ehren János Kohn*. Lincom Europa, München. 273–278.

Szűcs, Tibor

The Areal Context of Hungarian Language and Culture in Europe

Similarly to the definition of historical, areal and typological position of languages the study of the relationship between cultures – with translinguistic extension – can follow the dimension of time and space and consequently the general cognitive perspective. The complex approach of such interlingual and intercultural relations can lead to the recognition of the originality and the European character of Hungarian language and culture.

In the present areal context the importance of this duality and unity is emphasized by the island like character and bridge role of Hungarian language. It is worth investigating in detail the dual manifestation of inseparable language and culture, the possibility of its toning in historical and universal aspects and how its consequences can be mobilized for the sake of language tuition and mediation of culture.

According to the above described endeavour the appropriate examples represent the importance of the borrowed layer of vocabulary, the advantageous and disadvantageous circumstances of the translation and reception of the Hungarian literature, the mode of action of inland and foreign conformation of the Hungarian art literary canon.